
ÚJ Eszter Dorottya – ÓRSI Balázs – CSUKONYI Csilla

Kockázatvállalási tendenciák a profi sportolóknál versus kockázatvállalás a munkahelyen

Bevezetés

A kutatás célja a kockázatvállalási hajlandóság és szakértői megjelölés közötti kapcsolat vizsgálata. Általánosan elfogadott tendencia, hogy akik szakértőnek érzik magukat valamely témában, inkább mernek jóslatokba bocsátkozni, hiszen akár eltalálja a végeredményt, akár rosszul jósol, nincs következménye. Gondoljunk csak egy szakértőre például a futball mérkőzések vetítésénél. Minden esetben mernek valami jóslatot mondani, hiszen mi is történik, ha eltalálják mi fog történni? Csak még nagyobb bizonyosságot nyer tudásuk. Míg ha tévednek, akkor sem fogja senki számon kérni rajtuk, hisz honnan is lehetne előre tudni a jövőt.

Több kutatás is próbált választ találni arra, hogy vajon a kockázatvállalás vagy éppen annak kerülése univerzális jellemző-e, vagy sokkal inkább helyzet-, illetve egyénfüggő. Ert és Trautmann (2014) egyik, a témában végzett vizsgálata folyamán arra a megállapításra jutottak, hogy a kockázatok elkerülése nem minden helyzetben mondható el az emberekről. Gyakorta inkább kockáztatnak, minthogy egy ismeretlen kimenetelű helyzetben gondolkodjanak (Ert és Trautmann, 2014). Így felmerül a kérdés, hogy szakértők vajon ismeretlen vagy ismert kimenetelű helyzetekben mernek-e könnyebben jóslatokba bocsátkozni? És ha muszáj nekik vajon inkább kerülni vagy keresni fogják a kockázatot (Molnárné Kovács, 2014)?

Témafelvetés

Rohamosan fejlődő világunkban a cégek, vállalkozások száma rendkívüli mértékben nő, így folyamatos versenyhelyzet alakult ki a bevételek növekedéséért, a legmegfelelőbb munkavállalók alkalmazásáért, végső soron a fennmaradásért. Egyre nagyobb kockázatokat kell vállalni a fejlődés érdekében, nem csak szervezeti, de egyéni szinten is. Éppen ebből kifolyólag fontos lehet, hogy az adott munkavállaló milyen mértékben képes nehéz helyzetekben döntést hozni, és mekkora kockázatokat mer vállalni. A mindennapi feladatok terén várhatóan kevésbé kifizetődő új, nagyobb mértékű veszélyeket hordozó döntéseket hozni. Biztosabbnak tűnik, ha a jól bevált eljárás alapján cselekednek a munkavállalók. De vajon ezeket a rutinfeladatokat ki fogja tudni jobban ellátni? Azok a szakértőként megjelölhető munkatársak, akik inkább mernek kockáztatni, vagy azok, akik a kevésbé rizikós megoldásokat választanák?

Jelen kutatás során profi kosárlabdázók kockázatvállalási hajlandóságát figyeltük meg. Arra voltunk kíváncsiak, hogy amennyiben saját magukat szakértőként jelölhetik meg a résztvevők, valamint döntéseikkel kapcsolatos rizikókkal tisztában vannak, vajon változik e kockázatvállalási hajlandóságuk? Továbbá az, ha a pontos következményeket nem tudják, csak annyit, hogy „merre kéne gondolkodni”, vajon inkább rizikó vállalóbbá vagy kerülővé teszik őket.

Kockázatvállalás

A kockázatnak számtalan definíciója, meghatározása lehet, attól függően, hogy éppen milyen témában, milyen kontextusban használjuk. Nem csak a meghatározása nehézkes, de a megfelelő megközelítés

kiválasztása is. Hisz külön van gazdasági kérdések szerinti kockázat, de társadalmi, pszichológiai, szociológiai, technikai megközelítések is léteznek, és ezek mindegyike másra fekteti a hangsúlyt (Radnóti, 2010).

Azonban általánosságban az embereknek valami bizonytalan helyzet, negatív következményeket is maga után vonható döntési helyzet jut eszükbe, ha meghallják ezt a szót. Igaz a kockázat, valamint annak vállalása bizonyos mértékű bizonytalanságot hordoz magában, mégsem szabad a két fogalmat egybemosni. A kockázatot inkább az objektíven megragadható helyzetekre szokták értelmezni, míg utóbbit a szubjektívra. A kockázatot úgy is meg szokták határozni, mint valamilyen esemény bekövetkezésének gyakorisága és az adott esemény következményeinek mértékének szorzata, azonban hangsúlyozni kell, hogy a társadalmi megítélések nem minden esetben fognak egybeesni a szorzat eredményével (Kindler, 1997).

A kockázatvállalással és kockázatos helyzetekkel inkább már a 20. vagy 21. században kezdtek el foglalkozni. Bár jóval korábbi feljegyzések is találhatók, ezek jórészt a szerencsejátékkal és befektetési ügyekkel foglalkoztak, valamint általában matematikai alapú megfontolások voltak (Vasvári, 2015).

Az egyik legkorábbi elmélet, amit meg kell említeni a kockázatvállalással kapcsolatban az a várható hasznosság elmélet, mely egyik legfontosabb axiómája azt mondja ki, hogy a valószínűségi események függetlenek, tehát helyettesíthetők. Vagyis, ha valamely alternatívát jobbnak gondolunk a másiknál, úgy egy plusz elemtől függetlenül még mindig a korábban jobbnak gondoltat részesítjük előnyben (Molnárné Kovács, 2014).

Bizonytalanság esetére történő kiterjesztése az elgondolásnak Savage (1954) nevéhez fűződik, és a szubjektív elvárt hasznosság elmélethez. A következő fontos mérföldkő, a kilátásemélet Kahneman és Tversky (1979) nevéhez fűződik. Ezen elmélet segít magyarázatot adni az Allais -, valamint Ellsberg paradoxonokra. (Előbbinek lényege, hogy valószínűségektől függően eltérő kockázatú lehetőségeket választunk. Az Ellsberg paradoxon lényege, hogy nem egyértelmű választási helyzetekben inkább az ismert valószínűséget preferáljuk. Ezen két paradoxon esetében ugyanis az eredmények ellent mondanak a függetlenségi tételnek) (Molnárné Kovács, 2014) Azonban a kilátásemélet kimondja, hogy az emberek preferenciáit egy referencia ponthoz viszonyítják, melynél még szerepet játszik a nyereségek és veszteség eshetősége is. Kumulált súlyfüggvényt vezettek az elméletbe, mely lehetővé tette, hogy eltérő súlyozás valósulhasson meg a nyereségek és veszteségek értékelésénél. Ez alapján az egyének nem objektív, sokkal inkább szubjektíven érzékelt valószínűségek alapján döntenek (Hamar, 2013).

A kilátásemélet és ezzel együtt a kockázat és kockázatvállalás megítélése az idők folyamán folyamatos finomításokon mentek keresztül.

Bizonytalan helyzetek

Egy, az Ellsberg féle paradoxonon alapuló vizsgálatsorozat alapvető tézise az volt, hogy igazság szerint az emberek nem is feltétlenül kerülnek annyira a kockázatot, legalábbis azokban a helyzetekben melyre a vizsgálat kitért (alacsony valószínűségű nyereség). Azonban egy már viszonylagosan vaskosnak mondható irodalom alapján látható, hogy mérsékelt valószínűségű veszteség, valamint alacsony valószínűségű nyereség esetén van, hogy kockázatkeresők az emberek. Ezen terület vizsgálódásainak eddigi legfőbb eredménye, hogy a kockázatkerülés inkább lehetőség, mint szabály (Kocher, Lahno, Trautmann, 2015).

Sport és kockázat

Az egyének kockázatvállalási hajlandósága egyén és helyzetfüggő is. Az, hogy adott helyzetben éppen hogyan választunk függ a környezetünktől, az érzelmi állapotunktól, valamint korábbi tapasztalatainktól is. Kockázatvállalási hajlandóságunkra továbbá hatással vannak a környezetünkben élő személyek.

Sportolóknál az egyik legbefolyásosabb egyén az edző. Szintén nagy hatást gyakorol az egyénre a társak kockázatvállalási hajlandósága is. Minden sportág valamennyi pillanatában döntéshelyzetek előtt állnak a sportolók: „Vajon merjek most támadni?” „Nem lenne túl korai most felgyorsítani?” „Biztos be tudom ilyen tempóval venni a kanyart?” Egy rosszul időzített roham, vagy nem megfelelően kiválasztott sebesség mérkőzéseket, súlyosabb esetekben életeket követelhet. Éppen ezért az is fontos, hogy fel tudjuk mérni, mire is vagyunk képesek. Reálisan kell látnunk lehetőségeinket és azt, hogy mit kockázatunk.

Ugyanakkor egy magasugró, ha sosem emeli a lécs magasságát nem lehet olimpiai bajnok. Hiába edz teljes erővel, ha nem mer legalább kicsiket kockáztatni, nem fog tudni feljebb jutni. Ilyenkor bátorítással, támogató kijelentésekkel lehet a leginkább motiválni, valamint segíteni kell benne, hogy képes legyen félelmei leküzdésére (Vienna Test).

Kérdésvetetés

Képzeljünk el egy kosárlabda mérkőzést, mondjuk egy Világbajnokság döntő mérkőzését. Már csak pár perc van hátra, az eredmény egyenlő. Minden dobás, minden védekezés a mérkőzést jelentheti. Itt jön a kérdés az edző fejében: Ki dobjon kosárra? Kire kellene kiélezni a figurát? Sőt, ki legyen fent a pályán?

De nem csak az edzőben fordulnak meg ezek a gondolatok. A játékosoknak is egyesével, folyamatosan dönteniük kell. Vajon egy üres dobóhelyzetet egy kevésbé jó játékos elengedhet ilyen szituációban. Mi történik, ha nem megy be? De mi van, ha nem lesz több dobóhelyzete a támadóidőn belül? Ezek mind olyan szituációk amikor másodpercek töredéke alatt kell reagálni.

Azonban vannak helyzetek, például technikai hibák „kiharcolása” esetén, amikor mind az edzőnek, mind a játékosnak van lehetősége kicsit nyugodtabban mérlegelni a lehetőségeket. Ezen szituációkban ők maguk választják ki, ki dobja a hibáért járó büntetőt. Vajon ki fogja vállalni a kockázatot? Az, aki egyébként is „bevállalósabb”, vagy valaki olyan, aki profibbnak ítéli magát? De az is lehet, hogy külső szemlélőként valaki egészen mást látnánk alkalmasnak a feladatra.

Kutatásunk célja, hogy választ találjunk arra, milyen összefüggés van a kockázatvállalási hajlandóság, a kockázatvállalás, valamint egyéb manipulált változók között, mint például, hogy tudja-e mi lesz a vállalásának a következménye.

A vizsgálat

Minta

Vizsgálatunkban egy nagyváros (megyeszékhely) profi kosárlabdázói vettek részt (NBI és NBII). A vizsgálatban összesen 49 fő vett részt, azonban mind a két kérdőívet 42-en töltötték ki, 23 férfi és 19 nő. Életkorukat tekintve a legfiatalabb 18, míg a legidősebb 43 éves volt. Átlagos életkor: 28.7

Módszer

A vizsgálat két körös volt. Az első körben egy összeállított, releváns demográfiai adatokra rákérdező („Mennyire tartja magát jó büntetődobónak?”) kérdőív volt. Valamint ebben a körben egy tesztelésen is átestek a résztvevők, amiben az került felmérésre, hogy egymás után, hibázás nélkül, mennyi büntetőt képesek bedobni.

A második kör egy online kérdőív kitöltését tartalmazta, mely kérdőív Dospert kockázatvállalás kérdőív alapján készült magyar változat. Az anonimitás biztosítása érdekében az első és második kérdőívet a résztvevők által megadott kódok alapján tudtuk utólag párosítani.

Vizsgálati elrendezés

A résztvevők két csoportra lettek osztva, ügyelve arra, hogy az információk a résztvevők között ne áramolhassanak, valamint arra is, hogy a nő-férfi arány a két csoportban hozzávetőlegesen azonos legyen. A két kérdőív minden kitöltő számára azonos volt. Manipuláció a tesztelés instrukciójánál lett alkalmazva.

Az egyik csoport tagjai tisztában voltak vele, hogy annak, hogy milyen nagy számot mernek tippelni a zsinórban történő büntetődobásnál és az végül mennyire lesz pontos, az lesz a következménye, hogy a legmagasabb pontszámot elérő személy jutalmat kap. Ezzel szemben a másik csoport tagjai csak annyit tudtak, hogy valamilyen következménye lesz vállalásuknak, és minél nagyobb számot kellene mondaniuk, minél pontosabban.

Ezek alapján az egyik csoportba 23, míg a másik csoportba 19 fő került.

Hipotézisek

1. Azok, akik abszolút profinak tekinthetők a témában (legalább 12 pontot elértek az első kérdőívben), nagyobb kockázatot mernek vállalni mind a két esetben. Ezen állításomat arra alapozom, hogy sporteseményeknél vagy politikai csatározásoknál is a szakértők azok, akik inkább mernek jóslatokba bocsátkozni.
2. Azok, akik abszolút profinak tekinthetők a témában, jobban be tudták jósolni saját teljesítményüket. Jelen feltételezésemet a profi sportolói mivoltukra alapozom. Hiszen ha valaki évek óta, hivatásként üz valamilyen tevékenységet, meg tudja állapítani mennyire jó az adott területen.
3. Azok, akik pontosan tudták milyen következménye lesz vállalásuknak, nagyobb kockázatot mertek vállalni. A bizonytalan helyzetek kerülésével kapcsolatos attitűdök szolgálnak alapul ezen feltételezésemhez.
4. A nők inkább kockázat kerülők.
5. Azok, akik kiváló büntetődobóként jelölték meg magukat, az egyértelmű helyzetben nagyobb kockázatot mertek vállalni a többiekhez képest. A szakértői megjelölés és az egyértelmű helyzet jelenléte indokolja, hogy az említett csoport nagyobb bizalommal lesz teljesítményével kapcsolatban.
6. Azok, akik kiváló büntetődobóként jelölték meg magukat, a bizonytalan helyzetben nagyobb kockázatot mertek vállalni a többiekhez képest. Jelen hipotézisnél újfent a szakértői megjelölés

az egyik tényező mely alapján azt gondolom az említett csoport mer „nagyobbat mondani”. Továbbá az első hipotézis alapjául szolgáló állítás magyarázná, a bizonytalan helyzetben való nagyobb kockázatvállalást.

7. Akik a Dospert kérdőív változatán nagyobb pontszámot érnek el, több büntetőt mernek vállalni.

Eredmények

Az első hipotézisnél a mintát normalitásvizsgálatnak vetettük alá Shapiro Wilk teszt segítségével, mely p értéke 0,07 így kijelenthetjük, hogy normál eloszlású volt, ezért páros t-próbát használtuk. Az eredmények alapján azt lehetett leolvasni, hogy nincs szignifikáns különbség a két csoport között ($p = 0,09$).

Második hipotézisnél újfent - a normál eloszlásnak köszönhetően ($p = 0,08$) - a páros t próba eljárást alkalmaztuk. Itt bár szintén nincs szignifikáns kapcsolat, de tendenciaszerű összefüggést lehetett találni abban, hogy akik profinak vallották magukat, jobban be tudták lőni teljesítményüket ($p = 0,05$).

Harmadik hipotézis vizsgálatánál is normalitás vizsgálattal kezdtük, melyhez a Shapiro Wilk tesztet használtuk. Normál eloszlás fennállásának fényében ($p = 0,06$) páros t-próba eljárás segítségével vizsgáltuk tovább az adatokat. Az eredményből az volt leolvasható, hogy szinte semmilyen hatáson nincsen annak, hogy mennyire voltak pontosan tájékozottak az illetők ($p = 0,15$).

Következő hipotézisnél újfent a Shapiro Wilk tesztet használva normál eloszlást találtunk ($p = 0,07$). Így páros t-próba alkalmazásával vizsgáltuk meg az adatokat. Tendenciaszerű összefüggés felfedezhető abban, hogy a nők inkább kockázatkerülőbbek ($p = 0,05$).

Az ötödik és hatodik hipotézisnél a páros t-próba alkalmazásával megállapítást nyert, hogy nincs szignifikáns összefüggés a változók között (előbbi $p = 0,07$, utóbbi $p = 0,09$).

A hetedik, és egyben utolsó hipotézis adatain lefuttatott páros t-próba eredményei alapján elmondható, hogy nincs nagy összefüggés a kockázatvállalás kérdőíven elért pontszám és a tényleges vállalás között ($p = 0,77$). Bár hihetetlennek tűnik, hogy a kockázatvállalás kérdőíven elért magas pontszám nem vonja magával a vállalások terén mutatott kockázatvállalást, ez magyarázható azzal, hogy a többi változó hatására „kiegyenlítődt” a vállalások nagysága tekintetében.

Összefoglalás

Bár a kutatásban kevés kézzel fogható eredmény jött ki, az azért érzékelhető, hogy a kockázatvállalási hajlandóságnak vannak hatásai a játékosokra és döntéseikre. A profi sportolók életében egy büntetődobás rutinfeladatként fogható fel, hiszen minden csarnokban ugyan olyan távol van a palánk, ráadásul egységesítve van, hogy a labda, gyűrű milyen fajtájú lehet. Ilyen rutinfeladatok szinte minden munkaterületen megjelennek. Gondolhatunk itt többek között az orvosokra, akik gyakran élnek azzal a kifejezéssel, hogy „rutinműtét”. A cégek, szervezetek világában úgy tűnik kifizetődő lehet megtalálni azokat a munkatársakat, akik önmagukat szakértőként jelölik meg. Kiválasztási folyamatok során, kiváltképp a szakértői és szakmai vezetői pozíciók esetében érdemes lenne a kockázatvállalási hajlandóság felmérése is, de egy-egy projekt vezetőjének meghatározásánál is szerepet játszhatna. Továbbiakban érdekes lenne megfigyelni azt is, hogy hogyan alakulnak a személyek saját képességeikkel kapcsolatos jóslási pontosságuk finomsága és kockázatvállalói hajlandóságuk olyan esetekben, amikor nem a személy, hanem egy külső szemlélő, ítélkező az, aki szakértőként nevezi meg a személyeket.

Felhasznált szakirodalom

- Eyal, E., Stefan, T. T. (2014): Sampling experience reverses preferences for ambiguity. *Journal of Risk and Uncertainty*, 49, (1), 31–42.
- Faragó Klára. (2002): Kockázat. In: Zoltayné Paprika Z. :333-379.o. *Döntéelmélet*. 447-485.o. Alinea Kiadó. Budapest.
- Fleischer Tamás (2006): Innováció, növekedés, kockázat. In: Bulla M., Tamás P. (szerk.): *Fenntartható fejlődés Magyarországon*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest 275-284.
- Hamar Farkas (2013): Egy pszichológus, aki közgazdasági Nobel díjat kapott: Daniel Kahneman. In: Hamar Farkas (szerk.): *Multidiszciplináris kihívások sokszínű válaszok*. BGF KVIK Közgazdasági Tanszéki Osztály, Budapest 41-59
- Kahneman, D., Tversky, A. (1979): Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk, *Econometrica* 47, 263-291.
- Kádi Anna (2016): A szervezeti kockázatvállalás és sikeresség kapcsolata szervezetpszichológia nézőpontjából. *Vezetéstudomány – Budapest Management Review*, 47 (7). pp. 14-28.
- Kindler József (1997): A környezeti kockázat elmélete és a kockázatok kezelése. In: Kerekes S., Kindler J. (szerk.): *Vállalati környezetmenedzsment*. Budapest 169-212.
- Martin, G. K., Amrei, M. L., Stefan, T. T. (2015): *Ambiguity Aversion is the Exception*. CESifo Working Paper Series No. 5261
- Molnárné Kovács Judit (2014): *Döntépszichológiai laborgyakorlatok*. Didakt Kiadó, Debrecen
- Radnóti István (2010): A kockázatvállalási szándék mérése. *Tudományos közlemények*, 24, 31-54.
- Savage, L. J. (1954): *The Foundations of Statistics*. New York, Dover Publications Inc.
- Vasvári Tamás (2015): Kockázat, kockázateszlelés, kockázatkezelés – szakirodalmi áttekintés. *Pénzügyi szemle*, Absztrakt, letöltve: https://www.penzugyiszemle.hu/documents/vasvarir-2015-1-mpdf_20170819224245_48.pdf (2020.05.06.)
- Vienna Test: Absztrakt, letöltve: <http://viennatest.hu/sport/meres/merhetotenyezok/kognitiv-tenyezok/kockazatvallas/> (2020.05.06.)